

ŽÁCI CIZINCI A ŽÁCI S OMJ

(odlišným mateřským jazykem)

na pražských základních školách

Znalost jazyka má klíčový význam pro integraci do majoritní společnosti. Žáci s odlišným mateřským jazykem (OMJ) nejsou oproti žákům cizincům podchyceni ve statistikách a neexistují přesná data o počtech dětí, které vstupují do vzdělávacího systému s nedostatečnou znalostí českého jazyka. Propojením výzkumu rezidenční segregace a výzkumu na školách můžeme zjistit počty žáků s OMJ na jednotlivých školách a tyto výsledky extrapolovat na všechny základní školy.

Žáci cizinci - žáci jiného než českého občanství navštěvující české školy s různým druhem pobytu. Jelikož státní občanství je údaj sledovaný v mnoha registrech a také ve školních matrikách, údaje o žácích cizincích jsou poměrně snadno dostupné.

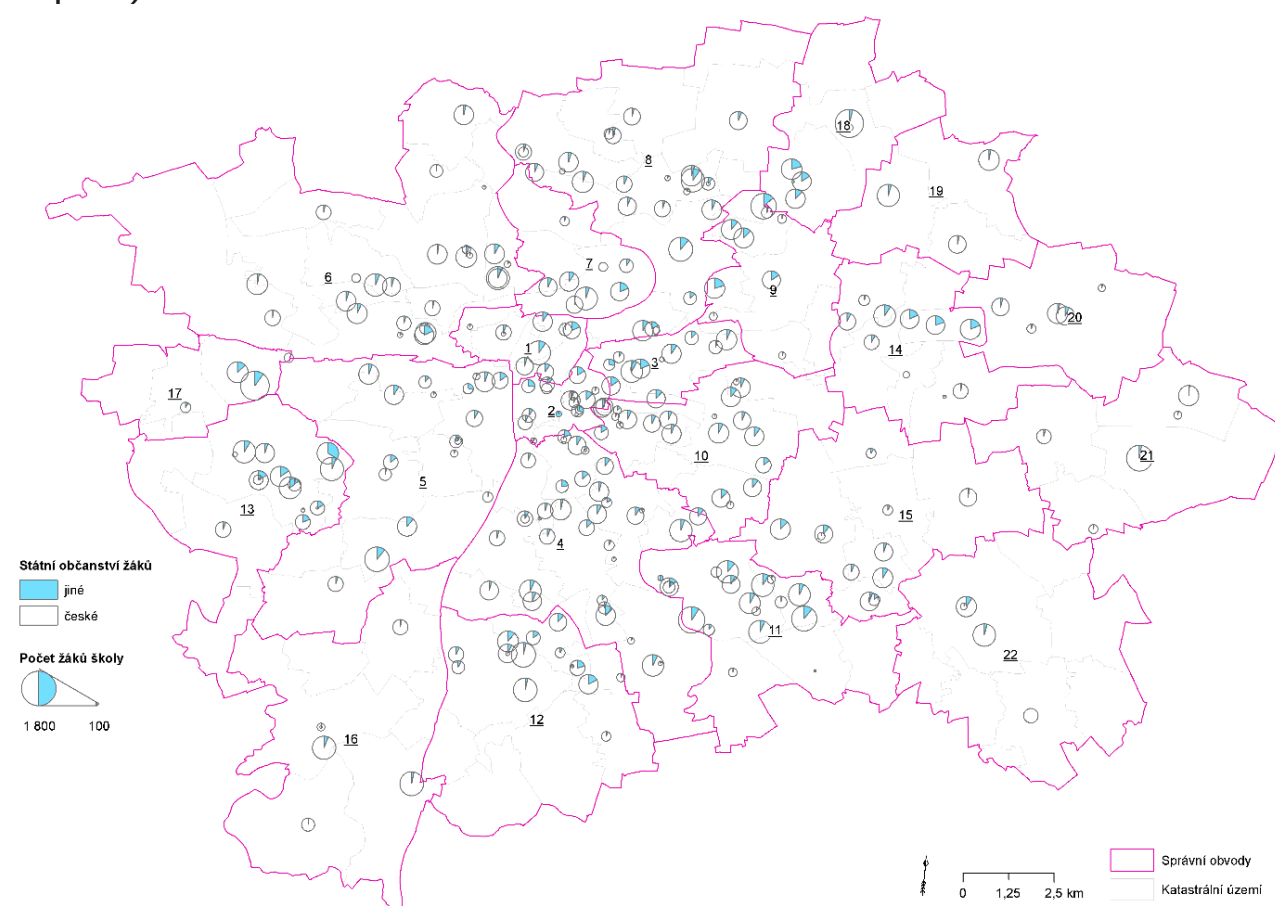
Žáci s odlišným mateřským jazykem (OMJ) jsou v našem monitoringu definováni jako žáci s nedostatečnou znalostí češtiny jako vyučovacího jazyka nehlédě na občanství, zemi původu nebo zemi narození. Žákem s OMJ může být jak žák cizího státního občanství, který se do České republiky přestěhoval, tak i žák cizinec narozený v této zemi. Žákem s OMJ může být však i státní občan České republiky, který vůbec neumí česky nebo má jen omezenou znalost češtiny. Důvodů pro jeho malou znalost českého jazyka může být mnoho. Údaje o žácích s OMJ nelze zjistit z žádných registrů.

Data a metody

- Data o žácích s OMJ:** monitoring a kvalitativní výzkum na školách INTEGRAČEK (Projekt Škola jako integrační partner, TAČR, 2019 – 2021)
- Data o žácích – cizincích:** registry MŠMT, CIS MVČR

Sekundární analýza dat a předchozích šetření ukázala, že většina poznatků je založená na datech o žácích s cizí státní příslušností (s výjimkou šetření PISA), zatímco data o žácích s OMJ (nebo žácích s nedostatečnou znalostí češtiny) jsou velice nedostatečná.

Mapa 1) Podíl žáků cizinců na základních školách v Praze

Zdroj: MŠMT 2019/2020, vlastní zpracování

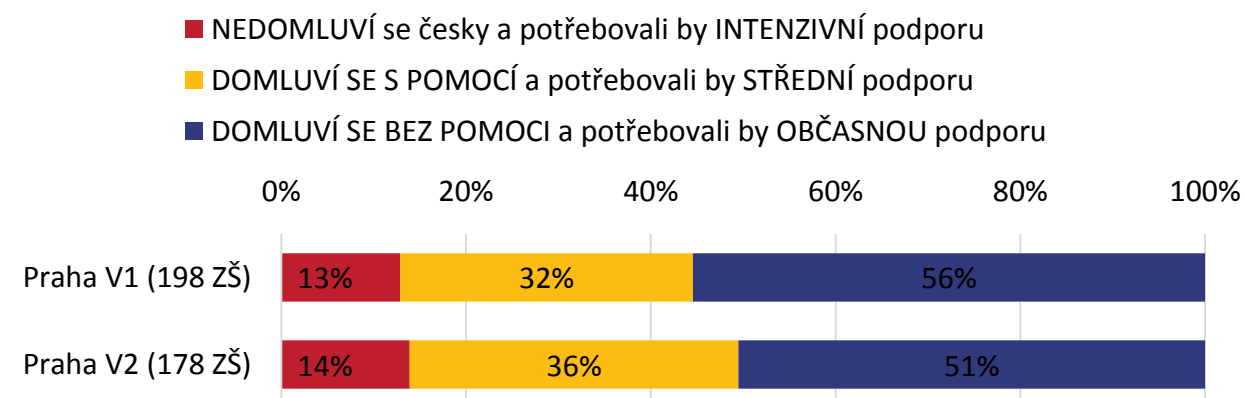
Analýza dostupných statistických dat naznačuje, že rozmístění žáků cizinců je na úrovni správních obvodů hl. m. Prahy relativně rovnoměrné a do značné míry kopíruje rozmístění dětí z majoritní populace. Mezi správními obvody existují podstatné rozdíly z hlediska počtu dětí cizinců, respektive počtu zástupců tří nejčtenějších minorit. Při relativním srovnání jsou ale podíly jednotlivých skupin žáků cizinců relativně podobné a pouze v jednotlivých případech je jejich zastoupení ve skupině žáků cizinců vyšší.

Tabulka 1) Výsledky výzkumu: počty žáků s OMJ na zúčastněných školách v Praze

	Všechny pražské ZŠ			ZŠ, které se zúčastnily výzkumu						
	počet škol (oslovené)	počet všech žáků	% žáků cizinců	počet škol	počet všech žáků	počet žáků cizinců	% žáků cizinců	počet žáků s OMJ	% žáků s OMJ	% žáků s OMJ (obě vlny, 154 ZŠ)
2019/2020	291 (250)	108 732	8,9%	198	84 245	7 489	8,9%	5 112	6,1%	6,0%
2020/2021	293 (259)	110 977	9,2%	178	76 465	7 101	9,3%	5 117	6,7%	6,7%

Počty žáků cizinců a žáků s OMJ se překrývají. Na jednu stranu existuje významná skupina žáků cizinců, kteří nepotřebují žádnou jazykovou podporu (mají buď výbornou češtinu, nebo jejich jazykové obtíže nejsou rozpoznány), ale na druhou stranu jsou na školách i žáci s OMJ, kteří nespádají do kategorie žáků cizinců, neboť mají české občanství, ale úroveň jejich znalosti českého jazyka je nízká (například děti českých občanů dlouhodobě žijících v zahraničí, druhá generace migrantů z jazykově neintegrovanych rodin, zástupci národnostních menšin apod.). Tito žáci nemusí vzhledem k českému občanství dosáhnout na potřebnou jazykovou podporu.

Tabulka 2) Rozložení žáků s OMJ podle úrovně znalosti češtiny

Zastoupení žáků s OMJ se liší na školách podle jednotlivých správních obvodů Prahy. V obvodech Prahy 2, 3, 4, 5, 13 a 14 je téměř polovina škol, které mají více než 10 % nebo i 15 % žáků s OMJ. Zároveň existuje významný rozdíl mezi zastoupením žáků s OMJ na školách podle zřizovatele, a to mezi školami obecními a soukromými. Obecní školy mají vyšší zastoupení žáků, kteří se česky vůbec nedomluví.

Závěry

S přibývajícím počtem žáků cizinců v českých základních školách prozatím nedochází ani k velkému propadu mezi studijními výsledky, ani k vyšší míře koncentrace některých skupin žáků cizinců (Hasman, Kostecká, Hána 2016; Kostecká, Hána a Hasman 2017). Zároveň se poznatky českých výzkumníků shodují se zahraniční literaturou v tom, že nejen dosažení dobrých studijních výsledků a celkový úspěch při začleňování žáků do prostředí škol jsou ovlivněny souhrou několika důležitých faktorů. Jedná se zejména o sociálně ekonomický status v rodině a celkové rodinné zázemí, sebedůvěra žáků a pocit sounáležitosti se školou, podmínky a přístup na straně školy (včetně postoje a očekávání učitelů a také aktivního přístupu školy a připravenosti poskytnout žákovi potřebnou podporu), celková atmosféra ve třídě a postoje jiných žáků a v neposlední řadě také jazyková kompetence žáků cizinců nebo žáků s migračním původem.

Literatura: Leontiyeva, Y., R. Mikešová (eds.) (2020) Škola jako integrační partner. Průběžná výzkumná zpráva projektu. Praha. Sociologický ústav.

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

Příspěvek vznikl s podporou Grantové agentury České republiky v rámci projektu č. 19-03211S: „Rezidenční segregace a mobilita cizinců: analýza sousedství, rezidenčních drah a sousedských efektů“.

Renáta Mikešová – renata.mikesova@soc.cas.cz
Yana Leontiyeva – yana.leontiyeva@soc.cas.cz
Martin Šimon - martin.simon@soc.cas.cz
Blanka Tollarová - blanka.tollarova@gmail.com